

Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi

**Zakirəm, od tutub alışdı cigər,
Var isə canandan sizdə bir xəbər,
Təğafül etməyin, Allahı sevir,
Dönməsin bağrınız daşa, durnalar!**

Durnalara xitabən yazılmış bu şeirdə Qasım bəy Zakirin vətən həsrəti, ayrılıq, qərblilik dərdi əks olunub. Bakıda sürgündə olarkən yazılmış bu şeirdə əsas obraz kimi durnalar seçilib, çünki bu quşlar qədim dövrlərdən bəri bədii yaradıcılıqda Vətən, sevgi və həsrət simvolu kimi göstərilir. Durnalara xitab edən şair daxili təlatümlərini, gözləntilərini və arzularını dilə gətirir. Şeirnin hər misrası sanki onun Vətənə, yurduna olan sevgisinin təcəssümüdür. Durnalar Zakirin düşüncə, hiss və arzularının daşıyıcısıdır.

Qasım bəy Zakir XIX əsrin önəmli Azərbaycan şairlərindən biri kimi tanınır. O, realizm və romantizm cərəyanlarının təsiri altında yazıb-yaratmış və dövrünün sosial problemlərinə, insan həyatının müxtəlif aspektlərinə toxunmuşdur. Zakir xalqın dərdini, sevincini, duyğularını öz əsərlərində əks etdirən bir sənətkardır. Şairin yaradıcılığı sadə xalq dilində yazılmış, lakin dərin məna çalarları ilə ifadə olunan şeirlərlə zəngindir. Vətənə və millətə sevgisilə tanınan şair Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus yer tutmuşdur. Şeirlərindəki lirizm, daxili hissələrin səmimi ifadəsi Qasım bəy Zakiri dövrünün ən sevilən şairlərindən biri etmişdir.

1784-cü ildə Şuşa şəhərində anadan olan Qasım bəy Zakir Qarabağda məşhur Cavanşirlər nəslindəndir. Onun ulu babası Kazım ağa Şuşa şəhərinin əsasını qoyan Pənahəli xanın doğma qardaşdır. Şair elə ilk təhsilini də məhz Şuşada mollaxanada almış, ərəb, fars dillərini mükəmməl öyrənmiş, Firdovsi, Xəyyam, Xaqani, Nizami, Sədi, Cəlaləddin Rumi kimi klassiklərin əsərlərindən ilhamlanmışdır.

Görkəmli satirik şair gənc yaşlarında Qafqaz müsəlman könüllü suvari dəstəsində xidmət etmişdir. O, 1806-1813-cü və 1826-1828-ci illər rus-İran müharibəsində döyüşlərdə fərqləndiyinə görə, çarın əmrinə əsasən gümüş medalla təltif olunmuşdur. Qasım bəy Zakirin həyat yoldaşı Məliknisa xanım şair üçün həm də ilham mənbəyi olmuşdur. Onların evliliyi haqqında çox məlumət olmasa da Məliknisa xanımın Zakirin həyatında mühüm rol oynadığı deyilir. Zakir onu dərinlə sevmiş və bu sevgisinin bir neçə şeirində ifadə etmişdir. Məliknisa xanımın Zakirin həyat və yaradıcılığına təsiri onun əsərlərində açıq şəkildə hiss olunur. 1829-cu ildə Zakirin oğlu xəstəlikdən vəfat edir. Bu, şairi dərinlə sarsıdır. Hadisədən sonra yazdığı bir şeirində oğlu-

nun ölümündən doğan iztirablar əks olunur.

Tənqidi realizmin əsasını qoyan Qasım bəy Zakir Azərbaycan ədəbiyyatında realizmin görkəmli nümayəndəsi, maarifçi realist satiranın banisidir. Onun satiralarının Azərbaycan ədəbiyyatında realizmin formalaşması və inkişafında böyük rol oynamışdır. Qasım bəy Zakir, həmçinin Azərbaycan dilini daha yüksək pilləyə qaldırmaqla əsl vətənpərvərlik nümunəsi göstərmişdir. Onun S.Ə.Şirvani, eləcə də M.Ə.Sabir yaradıcılığına təsiri böyükdür.

Qasım bəy Zakirin "Məlikzadə və Şahsənəm", "Əmirzadə, məşuq və cavan aşiq", "Aşiqin təam bışirməyi", "Aşiq və məşuq haqqında", "Zövcü-axər", "Tərhan və elçi", "Dəvəsi itən kəs", "Dərviş ilə qız", "Həyasız dərviş", "Əxlaqsız qazı", "Xalqa vəz deyən, özü fisqü fücurdan çıxan biəməl alim" kimi müxtəlif mövzularda yazılmış mənzum hekayələrində məhəbbət insanın ülvü və nəcib hissi kimi təsvir edilir. Sevgidə sədaqət, mətanət və dözümlülük bu əsərlərin bir qisminin əsas mövzusu. Zakirin realist yaradıcılığında təmsillərin əhəmiyyəti danılmazdır. Şairin "Əsərləri"ndə "Aslan, qurd və çaqqal", "Dəvə və eşşək", "Tülkü və qurd", "Xain yoldaşlar haqqında" ("İlan, dəvə, tısbağa"), "Tülkü və şir", "Sədaqətli dostlar haqqında" ("Tısbağa, qarğa, kəsəyə, ahu") adları ilə altı təmsili çap olunmuşdur.

Görkəmli şair öz əsərləri ilə poeziyamızı mövzu və ideya cəhətdən zənginləşdirmişdir. Şeirlərin bir qisminə insan gözəlliyi və həqiqi aşiqin təmiz məhəbbətindən bəhs olunur. Bununla belə, onun dövrün ictimai eyiblərinin, əxlaq-mənəvi qüsurlarının tənqid olunduğu şeirləri də çoxdur. Lirik və epik janrdə yazdığı əsərlərlə Qasım bəy Zakir zəngin bədii irs yaratmışdır. Şairin lirikası klassik və aşiq şeiri üslubunda yazdığı qoşma, gəraylı, təcnis, qəzəl, müxəmməs, müstəzad və s. ibarətdir.

Qasım bəy Zakir ömrünün sonlarını maddi ehtiyac içərisində keçirib. O, 1857-ci ildə Şuşada vəfat edib. Görkəmli satirik şairin ədəbi irsi Azərbaycan mədəniyyətinin ən dəyərli nümunələrindən biridir və onun yaradıcılığı bu gün də orta məktəb proqramlarında geniş yer tutur və dillər əzbəridir.

Nurcan SÜLEYMANOVA,
"Respublika".